

Кінець прогресу?

Курс США за Трампа ставить під сумнів подальший розвиток фундаментальної науки. Це призведе до тяжких наслідків у всьому світі.

Тридцять п'ять років тому світ пережив епохальну зміну: крах європейського комунізму. Френсіс Фукуяма назвав цей момент «кінцем історії» і передбачив, що з часом відбудеться конвергенція всіх суспільств на шляху до ліберальної демократії та ринкової економіки. Але сьогодні зауваження про помилковість цього прогнозу перетворилися на кліше. А після повернення до влади Дональда Трампа та його руху «Зробимо Америку знову великою» (скорочено MAGA) нам, напевно, варто назвати нинішню епоху «кінцем прогресу».

Більшість із нас вважають прогрес само собою зрозумілим. Але 250 років тому рівень життя мало чим відрізнявся від рівня життя 2500 років тому. Лише завдяки епосі Просвітництва і промислової революції ми домоглися тих величезних поліпшень (тривалість життя, здоров'я, рівень життя), які визначають сучасність.

Мислителі Просвітництва оцінили роль не тільки наукових експериментів і дослідів, які дають змогу людям краще зрозуміти природу і створити нові технології, що перетворюють, а й соціальних наук, які допомагають скоординувати роботу з поліпшення умов життя всіх членів суспільства. Ця робота вимагала, щоб абсолютизм змінився верховенством закону, повага до істини взяла гору над мракобіссям, а в справах людських зросло значення експертних знань. Серед різних елементів революції MAGA особливу тривогу викликає її пряма відмова від усіх цих цінностей.

*Люди, які опинилися
зараз при владі,
мотивовані виключно
прагненням до
багатства*

Чи може тривати прогрес? СРСР зумів запустити «Супутник», а Трамп і його прихильники можуть домогтися видатних технічних успіхів у космосі та у сфері штучного інтелекту. Але чи можемо ми реально очікувати від нової американської олігархії, що вона буде прагнути до

неухильного, широкого прогресу? Люди, які опинилися зараз при владі, мотивовані виключно прагненням до багатства. Вони без сорому накопичують його, займаючись експлуатацією та вилученням ренти. Свою винахідливість вони демонструють, використовуючи ринкову силу, засоби масової інформації та технологічні платформи для просування своїх приватних інтересів за допомогою масових маніпуляцій і дезінформації.

Що відрізняє сьогоднішню корупцію американського типу від її колишніх форм? Масштаби і нахабство. Ідея конвертів зі 100-доларовими купюрами виглядає дивною на тлі того, що відбувається сьогодні. Американські олігархи можуть відкрито «жертвувати» сотні мільйонів доларів на виборчі кампанії політиків в обмін на їхні послуги. Кредит у розмірі \$465 млн, який без жодних умов адміністрація президента Барака Обами видала компанії Tesla 15 років тому, здається нікчемним порівняно з тим, що готується зараз.

Прогрес вимагає освіченої робочої сили та інвестицій у фундаментальну науку. Але під час першого терміну Трамп запропонував настільки масштабне скорочення фінансування науки, що навіть його колеги-республіканці були проти. Чи виявлять вони зараз таку саму готовність протистояти йому?

І чи можливий узагалі прогрес, коли установи, що відповідають за розвиток і передачу знань, зазнають постійних нападок? Рух MAGA прагне знести установи «еліти», а саме там проводяться передові дослідження.

Жодна країна не зможе по-справжньому процвітати, коли значна частина її населення страждає від нестачі освіти, здоров'я і повноцінного харчування. В Америці близько 16 відсотків дітей зростають у бідності, результати міжнародних оцінок якості освіти загалом посередні, голодні та бездомні стали повсюдним явищем, а тривалість життя – найнижча серед усіх розвинених країн. Єдині ліки – *збільшити і поліпшити* держвидатки. Але Трамп і його команда олігархів мають намір максимально скоротити федеральний бюджет. Це посилить залежність США від іноземної робочої сили. Однак іммігранти, причому навіть кваліфіковані, є анафемою для прихильників трампівського руху MAGA.

*світовим лідером у
фундаментальній науці
та технологіях, але
важко уявити, як вона
збереже це лідерство за
Трампа*

фундаментальній науці та технологіях, але важко уявити, як вона збереже це лідерство за Трампа. Я бачу три можливі сценарії. У першому Америка визнає свої глибинні проблеми, відкидає рух MAGA і підтверджує прихильність цінностям Просвітництва. У другому сценарії США і Китай продовжують іти шляхом – відповідно – олігархічного капіталізму та авторитарного державного капіталізму, а решта світу залишається позаду. Нарешті, поки США і Китай рухаються своїм курсом, Європа підхоплює прапор прогресивного капіталізму і соціал-демократії.

На жаль, найімовірнішим є другий сценарій, а отже, ми маємо замислитися над тим, як довго проблеми Америки залишатимуться під контролем. У Китаю є серйозні переваги у сфері технологій і штучного інтелекту (ШІ) завдяки його гігантському ринку, величезній кількості інженерів, а також довгостроковому плануванню і тотальному стеженню. Крім того, китайська дипломатія щодо приблизно 60 відсотків незахідних країн набагато успішніша за американську. Але, зрозуміло, ні Китай, ні Америка Трампа не віддані цінностям, на які з кінця XVIII століття спирається прогрес.

*Крім загроз зміни
клімату і пандемій, ми
маємо тепер
турбуватися з приводу
нерегульованого ШІ*

Трагічно, що людство вже зіткнулося з екзистенціальними проблемами. Технічний прогрес дав нам засоби для самознищення, і найкращий спосіб запобігти йому – міжнародне право. Крім загроз зміни клімату і пандемій, ми повинні тепер турбуватися з приводу нерегульованого ШІ.

Можна заперечити, що, незважаючи на паузу в прогресі, колишні інвестиції у фундаментальну науку й далі приносять цінну віддачу. Крім того, оптимісти додадуть, що будь-якій диктатурі з часом приходить кінець, а історія триває. Сто років тому світ поглинав фашизм. Але потім піднялася хвиля демократизації, деколонізації та руху за громадянські права, який боровся з расовою, етнічною та гендерною дискримінацією.

Проблема в тому, що ці успішні рухи поки що не досягли повного успіху, а час не на нашому боці. Зміна клімату не чекатиме, поки ми зберемося діяти. Американців чекає неухильний прогрес загального

процвітання, що охоплює освіту, здоров'я, безпеку, громадські інтереси і чисте довкілля? Я сумніваюся. Чи викличе кінець прогресу в Америці ефект доміно в решті світу? Можна не сумніватися. Поки що занадто рано судити про всі наслідки другого президентства Трампа. Історія дійсно триває, але прогрес може залишитися позаду.

(c) Project Syndicate 2025

Джозеф Стігліц

Джозеф Стігліц (Joseph Stiglitz) – Нобелівський лауреат з економіки, професор Колумбійського університету, лауреат Сіднейської премії миру 2018 року.

